

Федір КЛИМЧУК

ПРА МОВУ «ПІНСКАЙ ШЛЯХТЫ»

З «Пінскай шляхтай» я ўпершыню пазнаёміўся, калі быў вучнем

сёмага класа. Папрасіў у свайго старэйшага прыцеля падручнік па беларускай літаратуры для восьмага класа, у якім быў змешчаны тэкст «Пінскай шляхты». Вось і прачытаў той тэкст першы раз. Потым перачытваў яго шмат разоў.

Калі быў студэнтам Пінскага настаўніцкага інстытута (1952—1954 гг.), аднойчы наведаў пастаноўку «Пінскай шляхты» ў выкананні артыстаў Пінскага абласнога драматычнага тэатра.

А вось у самым пачатку 1980-х гадоў даведаўся, што вядомы нам тэкст «Пінскай шляхты» – гэта не арыгінал, а пераклад на беларускую літаратурную мову, апублікаваны ўпершыню ў газеце «Вольная Беларусь», 1918, №№ 30—31. А арыгінал, напісаны на «пінчуцкай» гаворцы, выяўлены беларускім вучоным Язэпам Янушкевічам у Вільнюсе (Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў Літоўскай ССР, ф. 1135, воп. 10, адз. зах. 219, лл. 30—46). Аб гэтым з’явілася публікацыя [45]. Пасля апублікавання артыкула Я.Янушкевіч прэзентаваў мне ксеракопію тэкста гэтага твора. А ў 1984 г. арыгінал «Пінскай шляхты» быў апублікаваны [9, с. 487—499, 504--505; 8, 248—269, 476--480].

Пасля гэтага пачалося маё знаёмства з тэкстам і пачаўся аналіз яго мовы.

Маё першае знаёмства з «Пінскай шляхтай» у вырашэнні характару яе мовы было адназначным: гэта дыялектна-моўная сістэма, у аснове якой ляжаць гаворкі Піншчыны.

Я неаднаразова пытаўся ў ураджэнцаў паўднёвых раёнаў Брэсцкай вобласці, якое ў іх уражанне пра мову «Пінскай шляхты»? Адказ быў адназначны: напісана «по-нашому», г. зн. на берасцейска-пінскай гаворцы.

У гэтым артыкуле мы не зможам даць дэталёвы аналіз мовы. Для гэтага патрэбна спецыяльнае даследаванне, магчыма нават дысертацыя. Але для дадзенага артыкула мне дастаткова выяўленага: у аснове твора ляжаць пінскія гаворкі.

Так, пінскія гаворкі ляжаць у аснове, але акрамя пінскіх гаворак у «Пінскай шляхце» ёсць і іншыя кампаненты. Мы не можам гаварыць, што «Пінская шляхта» напісана на чысцоткай пінскай гаворцы. Аўтар «Пінскай шляхты» – не дыялектолаг, не даследчык пінскіх гаворак. Ды і сама дыялекталогія, як навука, у той час яшчэ не існавала.

Выкарыстоўваючы народныя гаворкі, беручы іх у аснову, аўтар гэтага твору не мог не выкарыстоўваць пісьмовай традыцыі таго часу. За час напісання «Пінскай шляхты» часцей за ўсё называюць 1866 год. Некаторыя даследчыкі адносяць напісанне не раней 1875 г. [13, с. 27--31]. Але гэта не мяняе сітуацыі.

Культурная эліта Піншчыны на той час рускай мовы яшчэ не засвоіла ў такой ступені, каб на ёй пісаць мастацкія творы. Польская мова ўжо звужала сферу свайго ўжывання. Афіцыйную рускую мову на Заходнім Палессі больш-менш (!) маглі засвоіць толькі некаторыя мясцовыя чыноўнікі. А вось свая, г.зн. «руская» мова, мела на Палессі больш трывалыя пазіцыі.

Кніжная «руская» мова была афіцыйнай у Вялікім княстве Літоўскім да 1696 г. У XVIII ст. сфера яе звужалася, але яна працягвала ўжывацца. Школ тады было не так многа, яле яны існавалі на ўсёй тэрыторыі беларускіх і ўкраінскіх зямель, якія ўваходзілі ў склад Рэчы Паспалітай. Гэтыя школы мелі пераважна царкоўны характар. І ў гэтых школах «руская» мова выкладалася [49]. Таму традыцыі «рускай» мовы захоўваліся ў першай палове і сярэдзіне XIX ст. Адгалоскі гэтых традыцый дасягнулі нават канца XX ст. [26, с. 67—88; 23, с. 344].

Што ж такое «руская» мова часоў Вялікага княства Літоўска і Рэчы Паспалітай, якая функцыянавала ў XIV—XVIII стст.? [18, с. 21—23; 37; 39]. Часам яшчэ цяпер яе атаясамліваюць з «рускім языком» А.С. Пушкіна (1799—1837 гг.). Атрымліваецца, што А.С.Пушкін, які жыві і тварыў у першай палове XIX ст. і з якім звязана заканчэнне фарміравання сучаснай рускай літаратурнай мовы, нейкім чынам перанёсся ў XIV ст. і ўсталяваў гэтую мову ў Вялікім княстве Літоўскім.

Вучоныя прааналізавалі тэксты, напісаныя на «рускай» мове, і выявілі наступнае.

У адных помніках, напісаных на «рускай» мове адлюстраваны беларускія моўныя рысы, у другіх – украінскія. Таму даследчыкі мову першых назвалі с т а р а б е л а р у с к а й, мову другіх – с т а р а ў к р а і н с к а й. І гэтыя назвы замацаваліся ў навуковай і іншай літаратуры. Праўда, у значнай частцы помнікаў выразна не адлюстраваны ні беларускія, ні ўкраінскія рысы.

Графіка помнікаў, напісаных на «рускай» мове, была такой, што ўсе яны лёгка чыталіся, як на Беларусі, так і на Украіне [18, с. 21-23; 37; 39].

Уплыў старой кніжнай моўнай традыцыі папярэдніх стагоддзяў адчувальны ў мове «Пінскай шляхты». Мы не будзем падрабязна спыняцца на мове гэтага твора. Для яго аналізу патрэбна спецыяльнае даследаванне. Спынімся толькі на асобных рысах.

Цвёрдасць-мяккасць зычных [ɔ], [m], [z], [c], [n] і губных

перад галоснымі, якія пададзены літарамі [e], [э], [i], [u], [ы]. У спалучэнні адзначаных зычных і галосных у мове «Пінскай шляхты» сістэмнасць праяўляецца не заўсёды. Напрыклад, перад [e], [u], [i] адзначаныя зычныя маглі чытацца і мякка, і цвёрда. Таму людзі, якія нарадзіліся ў паўднёвай Берасцейшчыне, калі чытаюць «Пінскую шляхту», на такую адсутнасць сістэмнасці не звяртаюць увагі, а чытаюць так, як гучыць у іх роднай гаворцы. У старадаўняй «рускай» мове такія спалучэнні чыталіся па-рознаму ў розных рэгіёнах Беларусі і Украіны [18, с. 21-23].

Дзеяслоўныя формы 3-й асобы адзіночнага і множнага ліку у берасцейска-пінскіх гаворках маюць мяккі канчатак [-ть]: *замучыть, ходыть, нысуць, ідуць*. У «Пінскай шляхце» яму адпавядае цвёрды канчатак [-т]: *замучит, наговорит, наставит, судит, допэкут, зымуют*. У старабеларускай («рускай») кніжнай мове спачатку пераважаў мяккі канчатак [-ть], а пазней, асабліва ў друкаваных помніках, пераважае цвёрды канчатак [-т] [36, с. 173--183]. Цвёрды канчатак [-т] у «Пінскай шляхце» відавочна ўзыходзіць да традыцыі «рускай» мовы позняга часу, а затым падмацаваны нормаў рускай мовы.

Слова *сэрца* ў «Пінскай шляхце» абазначана спецыфічна. У ім пасля [c] у націскным складзе стаіць галосны [ы]: *сырце* (5 разоў), *сырцэ* (1 раз), *к сырцу* (1 раз), *сырца с под жыбра достанэ* (1 раз). У пераважнай большасці берасцейска-пінскіх гаворак ужываецца форма *сэ'рцэ*, часам (на Камянеччыне) – *сэ'рце*, у астраўных тараканскіх гаворках (адна з груп берасцейска-пінскіх гаворак) – *сáрцэ*. Адкуль [ы] на месцы [э] ў гэтым слове ў тэксце «Пінскай шляхты»? Пераходу ж *ы > [э(e)] ў націскным становішчы ў берасцейска-пінскіх гаворках не назіраецца! Звернемся да картатэкі Гістарычнага слоўніка беларускай мовы. У ім слова *сэрца* прадстаўлена ў некалькіх варыянтах [17]. Усяго на слова *сэрца* я прагледзеў 456 фіксацый. У гэтых фіксацыях слова ў першым складзе паміж літарамі [c] і [p] ужыты наступныя літары.

Літара [e] – 290 разоў, 63,6 %. Перад ёй галосныя вымаўляліся цвёрда або мякка.

Літара [э] – 23 разы, 5,0 %.

Літара [e] – 12 разоў, 2,6 %.

Літара [ε] – 14 разоў, 3,1 %.

Літара [ê] – 1 раз, 0,2 %.

Літара [±] – 1 раз, 0,2 %.

Адсутнасць літары – 115 разоў, 25,2 %.

Літара [ы], якая фіксуецца паслядоўна ў «Пінскай шляхце» ў слове *сэрца* (*сырце/сырцэ*), адсутнічае. Значыць, словаформа *сырце/сырцэ* ў «Пінскай шляхце» не з'яўляюцца непасрэдным вынікам уплыву старадаўніх пісьмовых традыцый.

Адзначым яшчэ некаторыя рысы мовы «Пінскай шляхты», якія не характэрны берасцейска-пінскім гаворкам.

Формы *ему, его* замест *ёму, ёго*. Гэта, відавочна, уплыў рускага прапісу.

Форма *гдэ* замест *дэ*. Гэта ўплыў старой «рускай» традыцыі, у якой пераважала форма *кгде*.

Форма *чэму* замест *чому*.

Як чырта из болота замест *чорта*.

Крыпко любыты замест *крэпко*.

Швыд пид Полтавай замест *швэд*.

Словы *сырцэ* (сэрца), *чырта* (чорта), *крыпко* (крэпка, моцна), *швыд* (швед) характарызуюцца агульнасцю: у іх выступае [ы] на месцы [*e], [*o]. Гэта нагадвае гіперычны і к а в і з м, г. зн. ужыванне [ы(i)] на месцы [*e], [*o] не толькі ў тых пазіцыях, дзе яны ўжываюцца ў гаворках, але і ў тых словаформах, у якіх гукі [*e], [*o] не перайшлі ў [ы(i)], а захаваліся.

Пінскім гаворкам характэрна паслядоўнае о к а н н е (*голова́, молоко́*). У гэце арыгіналу «Пінскай шляхты» часам выступае а к а н н е (*абдэрэ, даўжей, разышлыса* і інш.).

Цяпер звернем увагу на дзве дыялектныя рысы, адлюстраваныя ў «Пінскай шляхце», якія, магчыма, дапамогуць лакалізаваць месца стварэння гэтага твора.

1. С а к а н н е, г. зн. ужыванне зваротнай часціцы *-са*: *дывытыса, тягяўса, бэрыса, удалоса, подывыса* [19, с. 21--22]. На тэрыторыі берасцейска-пінскага дыялектнага арэала гэтая рыса пашырана ва ўсходняй яго частцы, г.зн. на Піншчыне. Гэта адразу ж акрэслівае месца стварэння твора: гэта Піншчына.

А ці нельга было б звузіць тэрыторыю? Выяўляецца, што можна.

2. У «Пінскай шляхце» адлюстраваны галосны у м л я у т. Яго прынята абазначаць літарай [ü]. Гэта галосны гук, які па сваіх артыкуляцыйных і акустычных асаблівасцях набліжаецца да галоснага, які абазначаецца літарай [ю], гэта гук сярэдні паміж [ʔу] пасля мяккіх зчных і [i]. У славянскіх літаратурных мовах гэтага гука няма. Але ў многіх славянскіх гаворках ён сустракаецца [30, с. 64--71].

Умляют характэрны, напрыклад, для нямецкай літаратурнай мовы. І вось пры транслітэрацыі нямецкіх геаграфічных назваў на славянскія літаратурныя мовы умляют [ü] замянялі на блізкі славянскі гук, менавіта на галосны, які абазначаецца літарай [ю]. Так, нямецкае *München* стала рускім, беларускім і ўкраінскім *Мюнхен*.

Дыялектолагі і фалькларысты, якія запісвалі матэрыял на Берасцейшчыне, доўгі час не адлюстроўвалі «умляута». Часам

абазначалі гэты гук літарай [ю] ці рознымі спалучэннямі. «Умляют» быў «адкрыты» на Палессі ў сярэдзіне 1960-х гадоў. «Адкрылі» беларускія вучоныя лінгвісты-славісты. У сваіх працах яны выкарыстоўвалі матэрыял розных славянскіх гаворак. Пры гэтым, нярэдка яны сутыкаліся з «умляутам» у славянскіх гаворках і неславянскіх мовах. Пасля гэтага даследчыкі сталі фіксаваць «умляут» у гаворках Палесся. Аўтар гэтых радкоў упершыню зафіксаваў «умляут» у час дыялекталагічных экспедыцый: вёска Пяркі Кобрынскага раёна (1972 г.), Дружылавічы Іванаўскага (1973 г.), Сушыцк Пінскага (1974 г.). У 1996 г. мною апублікаваны артыкул, у якім паказана карціна пашырэння «умляута» ў гаворках Берасцейшчыны [21, с. 57-63]. Складзена карта. Выкарыстаны ўсе вядомыя на той час апублікаваныя і рукапісныя матэрыялы. У гэтых матэрыялах зафіксаваны «умляут» амаль у 50 населеных пунктах Берасцейшчыны.

Аўтар «Пінскай шляхты» не мог ужываць літары [ї], паколькі яе не існавала ў тагачасных алфавітах рускім, беларускім, украінскім і ў «рускім» пісьменстве часоў Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай. Ён мог паказаць «умляут» такімі літарамі, якія абазначалі гук блізкі да [ї]. І аўтар «Пінскай шляхты» знайшоў выйсце: ён абазначыў галосны [і] літарай [ю]. Часам ужываў для гэтага спалучэнне [io]. Такім чынам, аўтар «Пінскай шляхты» пайшоў тым жа шляхам, што і беларускія, украінскія і рускія лінгвісты, якія замянілі [ї] на [ю] ў слове *München*.

У берасцейска-пінскіх гаворках галосны [і] вымаўляецца на месцы гістарычнага *o ў навых закрытых складах пад націскам. У такой пазіцыі ў «Пінскай шляхце» занатаваны галосны [ю] (г.зн. [і]) у многіх выпадках.

Пералічым іх: *вюн* (27 разоў), *вюнже* (3 разы), *вюна* (2 разы), *вюнаж* (1 раз), *вюны* (1 раз), *тюлька* (12 разоў), *тюлькы* (4 разы), *зубіоў* (1 раз), усяго 51 раз. Праўда, з іх 4 разы [ю] на месцы *o стаіць не пад націскам. Але гэта ў цэлым не мяняе сітуацыі. Колькасць адхіленняў невялікая: 4 з 51. Магчымы нейкія памылкі, а магчыма і не, паколькі перамяшчэнне нейкага гука з націсканога становішча ў ненацісканое ў гаворках сустракаецца. І ўсё ж неабходна адзначыць, што ў дадзеным выпадку, як і ў выпадках са словамі *сырцэ* (сэрца), *чырта* (чорта), *крыпка* (крэпка, моцна), *швед* (швед), павялічана колькасць пазіцый, у якіх разглядаемая з'ява ў гаворках выступае. Гэта дае падставы меркаваць, што аўтар «Пінскай шляхты» ведаў пінскія гаворкі добра, але не выдатна, і часам дапускаў памылкі.

Галосны [і] занатаваны ў гаворках некалькіх раёнаў Берасцейскай вобласці: Пінскім, Кобрынскім, Камянецкім, Берасцейскім, Іванаўскім, Маларыцкім. Але паколькі аснова

мясцовага дыялектнага кампаненту мовы «Пінскай шляхты» – гэта гаворкі Пінскага раёна, то мы адзначым арэал пашырэння «умляута» ў Пінскім раёне. Гэты арэал лакалізуецца на ўсход, паўднёвы ўсход і часткова на паўночны ўсход ад Пінска. Гэта сельсаветы: Барычэвіцкі, Калавуравіцкі, Лемашэвіцкі, Лапацінскі, Плешчыцкі. Усе яны размешчаны на поўдзень ад Прыпяці. Да іх трэба дадавіць вёску Востраў Ласіцкага сельсавета [1, с. 33]. У гэтым рэгіёне высокі працэнт нашчадкаў пінскай шляхты [1, с. 23–125]. А паўночным фарпостам гэтага арэала з’яўляюцца вёскі Купяцічы і Сушыцк Гарадзішчанскага сельсавета.

Паспрабуем яшчэ звучыць адзначаны арэал. «Пінскую шляхту» парадзілі не глухія мясціны. Жыхары глухіх мясцін «плюбяць» саромецца сваёй гаворкі. Яны з лёгкасцю пераходзяць на мову або гаворку больш прэстыжную. У разглядаемым жа выпадку аўтар «Пінскай шляхты» не саромеецца гаворкі, на якой ён піша адзначаны твор. Ён ганарыцца ёю. Ён лічыць гэтую гаворку годнай для таго, каб на ім напісаць высокамастацкі твор. «Пінская шляхта» хутчэй за ўсё была створана ў тым населеным пункце, якому характэрны багатыя культурныя традыцыі. Заўважым, што ў сярэднявеччы культурнымі цэнтрамі з’яўляліся многія манастыры і цэрквы. Калі глянуць на населеныя пункты адзначанага вышэй арэала пашырэння

«умляута» у гаворках Пінскага раёна, дык такім пунктам з вельмі багатымі культурнымі традыцыямі з’яўляецца вёска Купяцічы [2; 14; 15; 28; 38]. Тут, паводле падання, у 1182 г. з’явілася выява Маткі Боскай Купяціцкай. Тут з пачатку XVII ст існуе манастыр. Тут жылі славуць дзеячы культуры. У 1974 г. у Купяцічах налічвалася 352 двары, 1.281 жыхар.

Праблема аўтарства «Пінскай шляхты» застаецца невырашанай [3, с. 12; 10; 11, с. 73; 12; 13, с. 27-31; 31, с. 44-48; 32; 35, с. 225-238; 41, с. 42-43; 43, с. 256-271; 44].

Выказвалася думка, што В.І. Дунін-Мацінкевіч мог засвоіць пінскую гаворку ў вёсках Альпень [31, с. 44—48; 32; 41, с. 42—43; 43, с. 257, 260, 262] ці Вулька-Лаўская [43, с. 260], у якіх ён хутчэй за ўсё быў. Аднак, неабходна ўлічыць наступнае. У аснове мовы «Пінскай шляхты» ляжаць тыповыя гаворкі ўсходнезагародскай або пінскай зоны берасцейска-пінскіх гаворак. Гаворкі ж вёсак Альпень і Вулька-Лаўская адносяцца да беражноўскага тыпу, які ад тыповых загародскіх гаворак істотна адрозніваецца [33; 16, с. 118—122; 20, с. 130—135; 22, с. 35–37]. Прывядзём фразу *ён будзе хадзіць у лес* у перакладзе на найбольш тыповыя для Пінскага раёна загародскія гаворкі і на адзначаныя вышэй гаворкі беражноўскага тыпу:

тыповы загародскі тып: *він (він, вун) б’удэ ходы’ты в ліс;*

беражноўскі тып: *вон буде ходімі (ходіць) у (в) лес.*

Выказвалася думка, што мова «Пінскай шляхты» – гэта вынік стылізацыі. Але, калі б гэта быў вынік стылізацыі, дык у мове «Пінскай шляхты» выступала б не палеская аснова.

Выказвалася думка, што мова «Пінскай шляхты» – гэта «сумесь». Так, у мове «Пінскай шляхты» наяўны ўплывы некалькіх моўных сістэм. Але ж у ёй выразна выступае аснова гаворак Піншчыны.

Гаворачы пра прэстыжнасць гаворкі вёскі Купяцічы, лічым мэтазгодным прывесці адну паралель. Гэта гаворка мястэчка Гарадная Столінскага раёна [27, с. 454—464; 25, с. 8-15]. Калі я ўпершыню пачуў гараднянскую гаворку, дык, здаецца, на некалькі секунд заглыбіўся ў XI стагоддзе, у часы Яраслава Мудрага. Настолькі ўразіла мяне яе архаіка. Чаму яна столькі захавалася? Звычайна такое тлумачаць глухасцю населенага пункта і слабымі кантактамі з жыхарамі іншых мясцін. Між тым, Гарадная была адным з буйнейшых цэнтраў ганчарства. Гарадзенцы гандлявалі сваім глянянным посудам на вялікіх прасторах беларускага і ўкраінскага Палесся, а таксама ў Панямонні. Кантакты з насельніцтвам гэтых рэгіёнаў былі інтэнсіўныя. Пра глухасць Гарадной таксама няма падстаў гаварыць. Гарадная размешчана на шляху, які злучаў Пінск з Пагарынным і з Валынню. Прычына захаванасці старадаўніх рыс у гараднянскай гаворцы іншая. Гарадзенцам было чым ганарыцца.

У 1579 г. Гарадная атрымала Магдэбургскае права, якое было пацверджана ў 1670, затым у 1753 гг. Магдэбургскае права з’яўлялася юрыдычным замацаваннем поспехаў гаражан у барацьбе за самастойнасць. Яно давала права гораду на самакіраванне. Гарадная атрымала Магдэбургскае права чацвёртым па ліку горадам на тэрыторыі сучаснай Берасцейскай вобласці (пасле Берасця – 1390 г., Высокага – 1494 г., Камянца -- 1518 г.), што дазваляе сцвярджаць, што Гарадная на той час мела багатыя гарадскія традыцыі.

Вяртаемся зноў да Купяціч.

Буйным культурным цэнтрам на Піншчыне з’яўляўся Лешчынскі манастыр. Паводле падання, заснаваны (манастыр ці царква) вялікім князем кіеўскім Уладзімірам Святаславічам. Першая згадка ў пісьмовых крыніцах адносіцца да 1263 г. Знаходзіўся ў населеным пункце Лешч, зараз у межах г. Пінска. Адлегласць паміж Купяцічамі і Ляшчом каля 8 км. Гэта дазваляла Купяціцкаму і Ляшчынскаму манастырам падтрымліваць пастаянныя сувязі.

Не выключана, што ў аснову мовы «Пінскай шляхты» пакладзена «гаворка» царкоўнай і культурнай эліты Купяціцкага і

Ляшчынскага манастыроў.

Ляшчынскі манастыр быў цэнтрам праваслаўя на Піншчыне. А калі ў ХУІІ ст. ён стаў уніяцкім, дык тады, відаць, частка манахаў перасялілася ў Купяціцкі манастыр.

Заходнепалеская літаратурная мікрамова не адзіная. У ёй выдзяляецца некалькі варыянтаў [26, с. 83-94; 23, с. 340-359]. Мова «Пінскай шляхты» адносіцца да варыянта, мова якога, маючы мясцовую дыялектную аснову, арыентавана на пісьмовыя традыцыі эпохі Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай.

ЛІТАРАТУРА

1. Вярэніч В.Л. Палескі архіў. Лінгвістычныя, этнаграфічныя і гістарычныя матэрыялы. Пад навукавай рэдакцыяй Фёдара Клімчука, Эльжбеты Смукловай і Анны Энгелькінг. Мінск, 2009.

2. Дзянісава Алена. Купяціцкі Свята-Увядзенскі мужчынскі манастыр у ХVІІ – пачатку ХІХ ст. (У гэтым выданні).

3. Дзярновіч А.І. Хто аўтар «Пінскай шляхты»? // Наша ніва, 17.06.2009, № 23, с. 12.

4. Дуличенко А. Іші еден літаратурный язык: русинсько-польський. // *Русин*, 1994, № 2, Пряшів. С. 20–21.

5. Дуличенко А.Д. Славянские литературные микроязыки. Вопросы формирования и развития. Таллин: Валгус, 1981.

6. Дуличенко А.Д. Славянские литературные микроязыки. Образцы текстов. Том II. Тарту, 2004, 398 с. с. 227–281.

7. Дуличенко А.Д. Языки малых этнических групп: функциональный статус и проблемы развития словаря (на славянском материале). // *Modernisierung des Wortschatzes europäischer Regional- und Minderheitensprachen*. Hrsg. von Gunter Spieß. Tübingen: Narr, 1999. S. 29–43 [Zweigstelle für Niedersorbische Forschungen des Sorbischen Institut].

8. Дунін-Марцінкевіч В. Збор твораў у двух тамах. Том 1. Драматычныя творы. Вершаваныя аповесці і апавяданні. Мінск: Мастацкая літаратура, 2007. С. 248–269, 476–480.

9. Дунін-Марцінкевіч В. Творы. Мінск: Мастацкая літаратура, 1984. С. 487–499. 504–505.

10. Ільін А. Дырэктар гімназіі Куклінскі і святар Ціхановіч // Краязнаўчая газета. 2008. № 22.

11. Ільін А. Кто же является автором «Пинской шляхты»? // Гістарычная брама. Гісторыка-краязнаўчы часопіс, № 1(22); в. Першамайская, Бярозаўскі раён, Брэсцкая вобл. 2004. № 1 (22). С. 73.

12. Ільін А.Л. Пісьменнік і фалькларыст Дзмітры Булгакоўскі з’яўляецца аўтарам «Пінскай шляхты»? // «Краязнаўчая газета», 2009 г., № 4—6.

13. Ільен О.Л. Письменник і фольклорист Дмитро Булгаковський є автором «Пінскае шляхты»? // Над Бугом і Нарвою, 2009, № 6. С. 27—31.

14. Ильин А.Л., Игнатюк Е.А. Очерки истории культуры Пинска XIV—XVIII веков // Гістарычная брама. Гісторыя і культура Палесся. Выдае Палескі дзяржаўны ўніверсітэт (г. Пінск). № 1(24). 2009. С. 57—80.

15. Ильин А.Л., Игнатюк Е.А. Очерки истории культуры Пинска начала и середины XIX века (У гэтым выданні).

16. Каралевіч С.А. З гаворкі в. Вулька-Лаўская Пінскага раёна // Загароддзе-2. Матэрыялы навукова-краязнаўчай канферэнцыі «Палессе – скрыжаванне культур і часу» 25—27 верасня 1999 г., Пінск. Мінск: Тэхналогія, 2000. С. 118—122.

17. Каргатэка Гістарычнага слоўніка беларускай мовы (Заховаецца ў адзеле гісторыі беларускай мовы Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі).

18. Клімчук Ф.Д.. Вялікае княства Літоўскае і сучаснасць (моўная сітуацыя) // Мовы ў Вялікім княстве Літоўскім і краінах сучаснай Цэнтральнай і Усходняй Еўропы: традыцыі і пераемнасць: Матэрыялы IV Міжнароднай навуковай канферэнцыі 18—19 мая 2004 г. Брэст, 2004. С. 21—23.

19. Клімчук Ф.Д. Гаворкі Заходняга Палесся. Фанетычны нарыс. Мінск: Навука і тэхніка, 1983.

20. Клімчук Ф.Д. Гаворкі ў нізоўях ракі Гарынь // Дыялекталогія і гісторыя беларускай мовы. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Мінск, 15—16 красавіка 2008 г. Мінск: ВТАА «Права і эканоміка», 2008. С. 130—135.

21. Клімчук Ф.Д. Галосны [ü] ў брэсцка-пінскіх гаворках // Поліся: мова, культура, історыя. Матэрыялы міжнароднай канферэнцыі. Київ, 1996. С. 57—63.

22. Клімчук Ф.Д. Дыялектнае ўзмежжа ў Ніжнім Пагарыні // Актуальныя праблемы мовазнаўства і лінгвадукацыі. Матэрыялы Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі Да 70-годдзя з дня нараджэння прафесара Галіны Мікалаеўны Малажай. Брэст, 20—21 сакавіка 2008 г. Брэст, 2008. Брэст: БрДУ імя А.С.Пушкіна, 2008, с. 35—37.

23. Климчук Ф.Д. К истокам письменной традиции Берестейско-Пинского Полесья и о западнополесском литературном микроязыке в частности // Славянские литературные микроязыки и языковые контакты / Slavica Tartuensia, VII. Материалы международной конференции, организованной в рамках Комиссии по языковым контактам при Международном Комитете славистов. Тарту, 15—17 сентября 2005 г. Под редакцией

Александра Д. Дуличенко и Свена Густавссона (при участии Джона Данна). Тарту, 2006. С. 340—359.

24. Климчук Ф.Д. К лингвогеографии Западного Полесья (фонетика четырех полесских говоров). Канд. дис. Минск, 1973.

25. Климчук Ф.Д. К проблеме возникновения Столина // Гісторыка-культурная спадчына Брэсцка-Пінскага Палесся: паміж мінулым і будучыняй (да 450-годдзя г. Століна). Ч. 1. Брэст, 2006. С. 8—15.

26. Климчук Ф.Д. Некоторые особенности письменной традиции Полесья // Modernisierung des Wortschatzes europäischer Regional- und Minderheitensprachen [Zweigstelle für Niedersorbische Forschungen des Sorbischen Institut]. Hrsg. Von Gunter Spieß. Tübingen: Narr, 1999. С. 83—94.

27. Климчук Ф.Д. Отголоски праславянщины в Столинском районе Брестской области // Язык культуры: Семантика и грамматика. К 80-летию со дня рождения академика Никиты Ильича Толстого (1923—1926). М.: Индрик, 2004. С. 454—465.

28. Коршунов А.Ф. Афанасий Филиппович. Жизнь и творчество. Минск: Наука и техника, 1965. С. 31—42.

29. Крывіцкі А.А. Дыялекталогія беларускай мовы. Мінск: Вышэйшая школа, 2003. С. 36—79.

30. Лучыц-Федарэц І.І. Гук [ü] ў славянскіх мовах // Полісся: мова, культура, історія. Матэрыялы міжнароднай канферэнцыі. Київ, 1996. С. 64—71.

31. Ляшкевіч А.В. Дзе і кім напісана «Пінская шляхта»? // Бельскі гостінец. Краязнаўча-культурны часопіс. Нр 2—3 (37—38), 2008, год 11. С. 44—48.

32. Ляшкевіч Антон. Дзе і кім напісана «Пінская шляхта»? // Краязнаўчая газета. 2008. № 17, 18.

33. Ляшкевіч І.Ул. Альпенскі дыялектны слоўнік. Альпень—Берасце, 2004.

34. Максімяк А. Палешукі на Падляшшы // Сайт: <http://svoja.org> [Прагляд: 30.05.2010].

35. Мечковская Н.Б. Винцент Дунин-Марцинкевич не был автором водевиля *Пинская шляхта* // Wiener Slawistischer Almanach, № 46 (2000). С. 225—238.

36. Мова беларускай пісьменнасці XIV—XVIII стст. Аўт: А.М. Булыка, А.І. Жураўскі, І.І. Крамко, У.М. Свяжынскі. Рэд.: А.І. Жураўскі. Мінск: Навука і тэхніка, 1988.

37. Мозер Міхаэль. Что такое «простая мова»? // Studia Slaavica Hung. 47/3—4 (2002).

38. Пуцко В. «Богоматерь Купятицкая» в церковно-художественной традиции XVII-XVIII вв. (У гэтым выданні).

39. Станкевіч Я. Беларуская вымова царкоўнаславянскага пісьма // Ян Станкевіч. Збор твораў у двух тамах. Том 1. Менск, 2002.

40. Толстой Н.И. Новый славянский литературный микроязык? // *Res philologica. Филологические исследования. Памяти акад. Г.В. Степанова.* 1919—1986. Москва—Ленинград. 1990. С. 265—272.

41. Фіёнік Д. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч у палескім Ольпені // Бельскі гостінец. Краязнаўча-культурны часопіс. Нр 2—3 (37—38), 2008, год 11. С. 42—43.

42. Фіёнік Д. Тры выступы Палескага драматычнага тэатру з Пінску на Беласточчыне // Сайт [http:// svoja.org](http://svoja.org) [Прагляд: 30.05.2010].

43. Хаўстовіч Мікола. Вакол «Пінскай шляхты» // Пачуць, як лёсу валяцца мury. Памяці Генадзя Кісялёва. Мінск: Лімарыус, 2009. С. 256-271.

44. Цімошык Ларыса. П'еса з двума невядомымі // Звязда, 29.05.2008.

45. Янушкевіч Язэп. Арыгінал «Пінскай шляхты» // Літаратура і мастацтва, 30.07.1982.

46. Duličenko A.D. The West Polesian Literary Language // *Uppsala Multiethnic Papers 34: Language, Minority, Migration.* Uppsala, 1995. p. 119–131

47. Dunin-Marcinkievič Vincent. Pinška šlachta [Пераклад на падляшскую гаворку] // Сайт [http:// svoja.org](http://svoja.org) [Прагляд: 30.05.2010].

48. Maksimjuk Jan. Białorušku klasyku vpuskajemo perednimi dveryma // Сайт [http:// svoja.org](http://svoja.org) [Прагляд: 30.05.2010].

49. Piđłypczak-Majerowicz M. Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności Zakonu / *Acta Universitatis Wratislaviensis.* Warszawa--Wrocław, 1986.